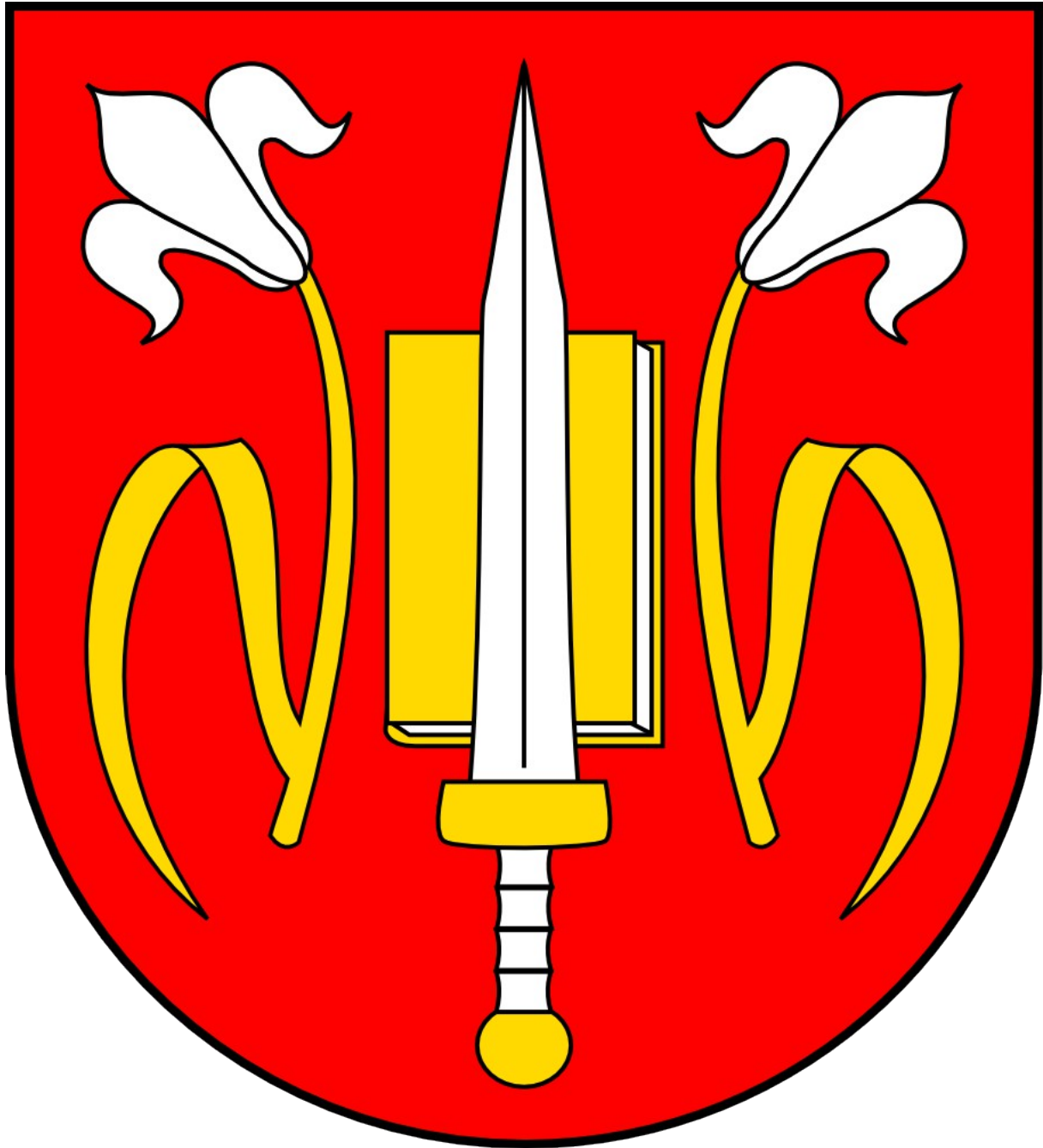

Uzasadnienie heraldyczno-historyczne
projektów symboli gminy Rzekuń

Kamil Wójcikowski, Robert Fidura
Łódź – Laski Szlacheckie,
luty 2013

Spis treści

Wprowadzenie do heraldyki.....	3
Podstawowe zasady heraldyki.....	4
Charakterystyka gminy Rzekuń.....	5
Rys historyczny gminy Rzekuń.....	6
Kalendarium ważniejszych wydarzeń w historii gminy Rzekuń.....	16
Tradycje heraldyczne na terenie gminy.....	17
Konkurs na projekt herbu gminy.....	20
Herb gminy Rzekuń.....	23
Flaga gminy Rzekuń.....	23
Załącznik 1: Kolorowy rysunek projektu herbu gminy Rzekuń.....	25
Załącznik 2: Kolorowy rysunek projektu flagi gminy Rzekuń.....	26
Załącznik 3: Kolorowy rysunek projektu banneru gminy Rzekuń.....	27
Załącznik 4: Monochromatyczny rysunek projektu herbu gminy Rzekuń.....	28
Załącznik 5: Monochromatyczny rysunek projektu flagi gminy Rzekuń z naniesionymi proporcjami.....	29
Załącznik 6: Monochromatyczny rysunek projektu banneru gminy Rzekuń z naniesionymi proporcjami.....	30
Załącznik 9: Rysunek projektu pieczęci wójta gminy Rzekuń.....	33

Wprowadzenie do heraldyki

Słowo herb pochodzi z czeskiego *erb*, co z kolei jest kalką niemieckiego *Erbe*, oznaczającego dziedzictwo. Już sama etymologia tego określenia wskazuje na sposób w jaki herby pojawiły się w naszym kręgu kulturowym. Te graficzne znaki związane były początkowo tylko z rodami rycerskimi, używane przez nie jako znaki rozpoznawcze na polu bitewnym. Pomysł powstał prawdopodobnie w dobie wypraw krzyżowych, kiedy zachodziła potrzeba odróżnienia od wroga obcego sobie rycerstwa, pochodzącego nierzadko z różnych krajów. Zbiór początkowo prostych figur szybko poszerzono, inspirując się m.in. zaobserwowanymi w czasie krucjat wzorami na orientalnych dziełach sztuki. Do Polski, herby dotarły w XIII wieku, prawdopodobnie z Niemiec i Czech przez Śląsk¹.

Herby miejskie pojawiły się w naszym kraju niemal równocześnie z rodowymi. Nowe formy samorządności nadawane miastom od XIII wieku wymagały wprowadzenia dla ich odpowiedniej symboliki, podkreślającej ową samorządność. Herby miejskie umieszczano głównie na pieczęciach².

Herby ziemskie, które są głównym obiektem naszego zainteresowania, symbolizować miały wszelkie terytoria, różniące się rozmiarami i rangą polityczną. Najstarsze herby ziemskie w Polsce pojawiły się jako herby księstw dzielnicowych w XIII wieku. Pierwsze znane przedstawienie pochodzi z co najmniej 1222 roku i zawiera konną postać księcia Kazimierza I opolsko-raciborskiego, trzymającego tarczę ze śląskim orłem. Użycie tego ptaka w różnych wariantach szybko stało się powszechne na ziemiach polskich. Dawne herby księstw niejednokrotnie przekształciły się w herby województw i niektóre ich elementy możemy podziwiać do dzisiaj³.

Gminy są uprawnione do posiadania herbu dopiero od 1990 roku, zgodnie z ustawą z dn. 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, której odpowiedni punkt mówi, że w gestii gminy leży: *podejmowanie uchwał w sprawach: herbu gminy, nazw ulic i placów publicznych oraz wznoszenia pomników*⁴. Należy zauważyć, że ustawa z niewiadomych powodów omijała flagi. 29 grudnia 1998 r. zmodyfikowano ten zapis. Stosowny artykuł otrzymał nowe brzmienie: *Jednostki samorządu terytorialnego mogą ustanawiać, w drodze uchwały organu stanowiącego danej jednostki, własne herby, flagi, elementy oraz insygnia i inne symbole*. Wzory symboli, o których tu mowa, muszą być ustanawiane, co mocno zaakcentowała nowela do ustawy, w zgodzie z zasadami heraldyki, weksylologii i z uwzględnieniem miejscowej tradycji historycznej. Symbole przyjęte przez lokalne władze ustawodawcze podlegają zaopiniowaniu, co też określiła poprawiona ustawa, przez ministra właściwego do spraw administracji publicznej⁵. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji rozporządzeniem z dnia 20 stycznia 2000 r. powołał 13-to osobową Komisję Heraldyczną, czuwającą nad poprawnością projektowanych herbów. Wnioski wpływające do Komisji Heraldycznej powinny zawierać barwne projekty rysunkowe herbów i flag (po dwa egzemplarze), ich opis, uzasadnienie merytoryczne oraz tekst uchwały o przyjęciu projektów

---

1

A. Znamierowski, *Insygnia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 29

² A. Znamierowski, *Insygnia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 64

³ A. Znamierowski, *Insygnia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 86-88

⁴ *Dziennik Ustaw*, 1990, nr 16, poz. 95, art. 18, pkt. 13

⁵ *Dziennik Ustaw*, 1998, nr 162, poz. 1126, art. 5

przez jednostki samorządowe⁶. Opinia Komisji Heraldycznej – zgodnie z prawem – powinna zostać sformułowana w ciągu trzech miesięcy od złożenia prośby.

Podstawowe zasady heraldyki

Heraldyka polska nigdy nie wypracowała jednolitego systemu heraldycznego, ani żadnego powszechnego zbioru zasad. Tworząc herby trzeba postępować zgodnie ze wskazówkami proponowanymi przez autorów współczesnych publikacji o charakterze heraldycznym, którzy zasady tworzyli w oparciu o niekompletne prace dawnych heraldyków polskich i opracowania zachodnie.

Podstawowymi elementami herbu są tarcza i godło. Kształty tarczy herbowej zmieniały się na przestrzeni lat. Pierwsze tarcze na ziemiach polskich, tak zwane gotyckie miały, zgodnie z ówczesną stylizacją, spód wycięty w łuk ostry. Wiek XV i Renesans przyniosły powrót do form Antyku, między innymi do łuków półkolistych i tak właśnie wycięte są spody ówczesnych tarcz – tak zwanych hiszpańskich. W zestawieniu tym pominiemy następną modę umieszczania herbów na wyszukanych tarczach o barokowo i rokokowo zdobionych kartuszach. Kolejnym typem tarczy, który nas interesuje jest XVIII i XIX wieczna tarcza francuska, upowszechniona w polskiej heraldyce przez twórców Albumu Heroldii Królestwa Polskiego, tworzących nowe herby na potrzeby miast, które dokumentacje swych herbów utraciły. Tarcza ta jest niemal prostokątna, z zaokrąglonymi dolnymi rogami i małym ostrzem pośrodku spodu⁷.

Współcześnie zaleca się projektowanie herbów z wykorzystaniem tarczy hiszpańskiej, ze względu na jej prostotę, przejrzystość i względną pojemność, oraz nawiązanie do złotego wieku w historii Polski.

Godło, czyli figura kładziona na tarczy, to najistotniejszy element herbu. Zasadniczo każda figura, poddana odpowiedniej stylizacji, może stać się godłem herbowym. Oczywiście należy unikać takich absurdalnych i niekojarzących się z heraldyką figur jak pojazdy czy fabryki. Godło, lub godła powinny być umieszczone centralnie i wypełniać tarczę herbową, ale nie dotykać do brzegów (wyjątkiem są tu np. przedstawienia wody, ziemi, lub murów obronnych). Nie zaleca się stosowania dodatkowych podziałów tarczy celem umieszczenia kilku godeł (poza wyjątkami), ale umieszczenie figur na jednym, wspólnym polu⁸.

Ścisłym regułem podlegają też barwy w herbie. W Polsce wyróżnia się 7 tak zwanych tynktur heraldycznych: złoto, srebro, czerwień, błękit, zieleń, czerń. Czasami dodaje się do tego barwę cielistą, purpurową i brunatną. W powyższym wyliczeniu wyróżnia się dwa metale – złoto i srebro, zaś resztę określa się mianem barw. Oczywiście najszlachetniejsze są kolejno złoto i srebro. Czerwień, jako barwa życiodajnej krwi, również stoi wysoko w hierarchii kolorów. Łączenie barw i metali reguluje zasada alternacji heraldycznej, która zabrania sąsiedzowania dwóch barw i dwóch metali. Wyjątkiem jest barwa czarna i cielistą, które mogą sąsiedzować ze wszystkim. Zasada alternacji ma na celu wyróżnienie godeł z tarczy, tak aby herb był czytelny nawet z dużej odległości. Obowiązuje ona również w przypadku flag^{9 10}.

Pokrótkie należy powiedzieć też o języku opisywania herbów, zwanym blazonowaniem. Podstawową jego własnością jest opisywanie herbu od strony rycerza

⁶ S. K. Kuczyński, „Komisja Heraldyczna rozpoczęła działalność”, *Biuletyn PTH*

⁷ P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997, s. 16

⁸ A. Znamierowski, *Insignia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 29

⁹ P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997, s. 38-42

¹⁰ A. Znamierowski, *Insignia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 35

trzymającego tarczę, w związku z tym strony w opisie są odwrotne niż te, wynikające z rysunku. Kolejne zasady blazonowania, zaproponowane przez Alfreda Znamierowskiego, opisywanie nakazują rozpocząć od podania barwy pola, następnie zaś – figur. Barwy figur podajemy po określeniu ich nazwy i położenia. Istnieją położenia niektórych godeł, uznawane za standardowe i wówczas ich nie określamy. Na przykład dla miecza jest to położenie ostrzem w dół. W przypadku położenia odwrotnego do naturalnego, używa się określenia „na opak”. Miecz ostrzem w górę będzie zatem położony na opak. Istnieje 9 głównych stref, które określają położenie figur w herbie. Są to kolejno – prawy górny róg, środek głowicy, lewy górny róg, na prawo od środka, środek tarczy (położenie standardowe), na lewo od środka, na prawo od ostrza, ostrze (podstawa), na lewo od ostrza. Nazwy tych miejsc nie są ustalone i dopuszcza się inne określenia, jeśli tylko opisują one położenie precyzyjnie¹¹.

Charakterystyka gminy Rzekuń

Gmina Rzekuń to gmina wiejska w powiecie ostrołęckim województwa mazowieckiego. Mieszkańcy znajdują zatrudnienie głównie w pobliskiej Ostrołęce, istotne jest także rolnictwo. W skład gminy, oprócz miejscowości Rzekuń, wchodzi jeszcze sołectwa Borawe, Czarnowiec, Daniszewo, Drwęcz, Dzbenin, Goworki, Kamianka, Korczaki, Laskowiec, Ławy, Nowa Wieś Wschodnia, Nowa Wieś Wschodnia-Osiedle Leśniewo (jedna miejscowość podzielona na dwa sołectwa), Przytuły Nowe, Przytuły Stare, Nowy Susk, Ołdaki, Rozwory,, Stary Susk, Teodorowo, Tobolice, Zabiele. Na powierzchni 135,5 km² mieszka tutaj około 9400 ludzi¹².

Warunki przyrodnicze

Według podziału fizyczno-geograficznego obszar gminy leży w zasięgu dwóch jednostek: Międzyrzecza Łomżyńskiego i Doliny Dolnej Narwi. Południowo-zachodnia część gminy obejmuje fragment doliny Narwi, która to rzeka stanowi też północno-zachodnią i zachodnią granicę Gminy. Reszta terenu gminy podlega postępującym procesom urbanizacyjnym, z powodu sąsiedztwa Ostrołęki. Brak znaczących w skali kraju turystycznych atrakcji przyrodniczych. Na terenie Gminy brak większych źródeł zanieczyszczeń. 63,5% powierzchni gminy zajmują użytki rolne, 28,6% – leśne¹³.

Dziedzictwo kulturowe, zabytki gminy

Tereny gminy Rzekuń leżą pomiędzy obszarami silnego wpływu kultury kurpiowskiej. Większość miejscowości jest utożsamiana raczej z tradycjami „włociańskimi”. Na terenie gminy do rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa wpisane jest sześć obiektów: kościół parafialny w Rzekuniu, pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego z lat 1914-35, cmentarz parafialny z 1 połowy XIX wieku w Rzekuniu, dwór z parkiem podworskim z XVIII wieku w Susku Starym, dwór drewniany w Nowej Wsi Wschodniej z 1907 oraz park dworski z XIX wieku w Przytułach Starych. Istnienie tu ponadto kilkanaście obiektów wpisanych do ewidencji zabytków. Znacznie liczniejsze są miejscowe stanowiska archeologiczne. Znajduje się tu 56 stanowisk na 7 obszarach. Interesujący obiekt znajduje się w Dzbeninie. Jest to głąz

¹¹ A. Znamierowski, *Herbarz Rodowy*, Warszawa 2004, s. 79-85

¹² Informacje Gminy

¹³ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Rzekuń

narzutowy o obwodzie 12 metrów. Według legendy król Stefan Batory był tutaj opatrywany przez medyka po zranieniu przez jelenia¹⁴.

Fot 1: Kościół parafialny w Rzekuniu

Rys historyczny gminy Rzekuń

Zarys ogólny

Osadnictwo na terenie gminy Rzekuń sięga środkowej epoki kamiennej. Fragmenty ceramiki z tego okresu odnaleziono na terenie wsi Nowa Wieś Wschodnia. Kolejne odkrycia archeologiczne świadczą o ciągłości osadnictwa aż do okresu historycznego.

W czasach historycznych osadnictwo w rejonie Ostrołęki było związane z Wizną, stanowiącą główny ośrodek Mazowsza północnowschodniego. Do początku XIII wieku rozwój wspierany był ustabilizowaną sytuacją polityczną oraz przebiegiem szlaku drogowego z Płocka na Jaćwież i Litwę. Wszystko to zachęcało władców do zagospodarowywania swych włości. Trudności rozpoczęły się po zgonie wojewody mazowieckiego Krystyna w 1217. Nastąpiła seria pruskich, jaćwieskich i litewskich najazdów. W rezultacie w pierwszej połowie XIII wieku region wyludnił się, z większych osad pozostała tylko strategiczna Wizna. Próby odbudowy skutecznie hamowały najazdy Litwinów, trwające aż do 1368, tzn. do ugody mazowiecko-litewskiej, w wyniku której książę Janusz I ożenił się z księżniczką litewską Anną Danutą. Wcześniej, bo w roku 1345 południowa część kasztelanii wiskiej, późniejsza ziemia łomżyńska, została przyłączona do księżęcej dzielnicy warszawskiej Trojdenowiczów. Książęta

¹⁴ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Rzekuń

warszawscy ponownie podjęli rozwój sieci osadniczej, zakładając m.in. Ostrołkę. Porządkowano też sprawy własnościowe w okolicy nowego miasta. W tym właśnie okresie prawdopodobnie założono najstarsze miejscowości Gminy – Rzekuń, Susk¹⁵. Jak w innych częściach Mazowsza, także i tutaj lokalna szlachta była liczna i niezbyt zamożna. Począwszy od XVI wieku aż do XVIII wieku rodowe majątki podlegały podziałom na coraz mniejsze części, a gospodarząca na nich szlachta była coraz uboższa. Wykaz właścicieli poszczególnych wsi w roku 1783/84 to bardzo długa lista. Poniżej przedstawiamy strukturę własności.

Tabela 1: Własność szlachecka w gminie Rzekuń w 1783/84

Wieś	Osoba(y)/rodzina(y)	Herb(y)
Rzekuń	Fabian Zbierzchowski, podczasy łomżyński	Grzymała
Susk	Mikołaj Bukowski	Bończa
Daniszewo	Maciej Zbierzchowski, podwojewodzi łomżyński	Grzymała
Drwęcza	Maciej Zbierzchowski, podwojewodzi łomżyński, brat Fabiana, Ponikiewski	Grzymała, ?
Ołdaki	Mikołaj Glinka, starosta makowski	Trzaska
Czarnowiec	Narzymscy	?
Dzbenin	Illicy	?
Zabiele	Stradoruscy	?
Laskowiec	Dzwonkowski, Korczakowski	?,?
Goworki	Grudowski, Wiszowaty, Mostowski	?,?,?
Ławy	Grudowski, Wiszowaty, Mostowski	?,?,?
Korczaki	Budzyński, Napiórkowski, Świdzki, Załęski, Grabowski, Korczakowski, Mostyła, Zakrzewski	?,?, Pomian (?), ?,?,?
Borawe	Prepozyt płocki	własny
Kamionka	Prepozyt płocki	własny
Pomian	królewszczyzna	

Oprócz wyżej wymienionych rodzin szlachty cząstkowej, istniało zapewne także wiele rodzin tzw. gołoty, czyli szlachty bezrolnej¹⁶.

U progu zaborów mieszkańcy wiosek Gminy brali czynny udział w walce z najazdem pruskim w 1794. Między innymi uczestniczyli w obronie Ostrołki, przeprawy przez Narew (tzw. Kępy Dzbeńskiej) oraz działaniach zaczepnych po drugiej stronie Narwi. Niestety wkrótce do walk z powstańcami kościuszkowskimi w okolicy Ostrołki przyłączyli się Rosjanie i w krótkim czasie zajęli miasto. Przestał istnieć front narwiański, zaś cały powiat ostrołęcki trafił do Prus Nowowschodnich. W 1807 na polach gminy rozegrała się bitwa pod Ostrołką, w której wojska francuskie pokonały Rosjan. Bitwa ta miała głównie wymiar ideologiczny i przyczyniła się do wzmocnienia morale armii. Napis „OSTROLENKA” znalazł się na łuku

¹⁵ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 12-18

¹⁶ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 68-69

triumfalnym w Paryżu. Tego samego roku tereny gminy znalazły się w Księstwie Warszawskim, w departamencie ostrołęckim. Po upadku Napoleona w 1815 roku utworzono Królestwo Polskie. Tereny gminy znalazły się początkowo w województwie, później w guberni płockiej. W roku 1830 wybuchło powstanie listopadowe. Raz jeszcze ziemia rzekuńska stała się świadkiem walk narodowowyzwoleńczych. W roku 1831 na gruntach gminy rozegrała się kolejna bitwa pod Ostrołęką, tym razem zakończona porażką powstańców. Rzekuń musiał być siedzibą gminy już od czasów reformy administracyjnej Księstwa Warszawskiego, gdyż zachowała się wzmianka o przeniesieniu siedziby gminy do Ostrołęki po 1854, co anulowano wkrótce potem na usilne starania mieszkańców. W okresie powstania styczniowego nie było na terenie gminy większych wystąpień. Było to spowodowane obecnością garnizonu rosyjskiego w Ostrołęce. Po powstaniu styczniowym władze carskie rozpoczęły reformę stosunków agrarnych w Królestwie. Powołano gminy wiejskie, w których wójtami nie byli dziedzice wsi. W 1867 wydzielono gubernię łomżyńską, zorganizowano powiat ostrołęcki i gminę Rzekuń. W 1882 rozparcelowano folwarki w Rzekuniu, Laskowcu, Ołdakach, Zabieliu i Nowej Wsi Kujawach. W 1892 w gminie mieszkało 5720 mieszkańców w 36 miejscowościach. W 1897 wybudowano nowy budynek Urzędu Gminy, który służył aż do 1986. Ważnym wydarzeniem w życiu gminy była budowa w latach 80 XIX wieku linii kolejowej Łapy-Ostrołęka-Małkinia. Linia ta miała stację w Kaczynie, zaś w 1906 doprowadzono do tej stacji nową drogę z Rzekunia¹⁷.

W czasie I wojny światowej na terenie gminy miały miejsce liczne ruchy wojsk oraz migracje uciekającej przed Niemcami ludności. Rosjanie bardzo często używali stacji w Kaczynie. Miejscowości gminy ucierpiały w wyniku ostrzału artyleryjskiego oraz bombardowań. W 1915 z Ostrołęki ewakuowali się Rosjanie. Trzy lata później, pod koniec wojny, organizujące się polskie władze cywilne i wojskowe porozumiały się z niemieckimi okupantami co do warunków wycofania się. W 1920 tereny gminy ponownie były świadkiem walk, tym razem z Bolszewikami. Po ich klęsce w bitwie warszawskiej, do pościgu przyłączyli się także mieszkańcy gminy, m.in. kolejarze z Kaczyna¹⁸.

11 listopada 1918 tereny Gminy znalazły się w odtworzonym państwie polskim. Zorganizowano rady gminy i nowy podział administracyjny. W 1919 Gmina Rzekuń znalazła się w powiecie ostrołęckim województwa białostockiego. Krótco po odzyskaniu niepodległości okolica była nawiedzana przez liczne choroby zakaźne. Wynikało to z braku odpowiedniej opieki medycznej. W 1921 w Gminie mieszkało 7895 osób. W latach 20 zorganizowano Ochotnicze Straże Pożarne w Zabieliu, Rzekuniu i Dzbeninie, tworzone także spółdzielnie i kółka wysiłkiem miejscowych aktywistów. W 1933 podzielono gminę Rzekuń na 24 gromady¹⁹.

28 września 1939 III Rzesza niemiecka i ZSRR podzieliły między siebie strefy okupacyjne na terenie Polski. Gmina Rzekuń znalazła się w obu strefach. Po stronie radzieckiej znalazły się Laskowiec, Ławy kolonie, Przytuły Stare i Nowe, Nowa Wieś, Ołdaki, Zabele, Rozwory, Susk Stary i Nowy bez kolonii. Pozostałe tereny trafiły do strefy niemieckiej. Później skorygowano jeszcze granice i w strefie radzieckiej znalazło się Teodorowo. Rosjanie szybko rozpoczęli rozprawę z dotychczasowym systemem. Między innymi zabili dziedziczkę z Przytuł, Marię Grochowską i to pomimo przeważających dobrych opinii pośród jej poddanych. Był to tylko jeden z przykładów terroru, którego głównym narzędziem było NKWD. W strefie niemieckiej, tereny gminy znalazły się w rejencji

¹⁷ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 70-86

¹⁸ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 87-112

¹⁹ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 113-127

ciechanowskiej, w Prusach Południowo-Wschodnich. Na obrzeżach gminy przebiegała granica GG. W Rzekuniu znajdowała się siedziba żandarmerii niemieckiej. Podobnie jak w innych częściach kraju, okupanci terroryzowali i eksterminowali miejscową ludność. Mieszkańcy mimo to organizowali siatkę konspiracyjną i stawiali bierny oraz czynny opór najeźdźcy. Do historii przeszło sprytnie uratowanie przed wywiezieniem dzwonów kościelnych w Rzekuniu. Tereny gminy zostały wyzwolone przez wojska 3 Armii Radzieckiej w sierpniu 1944²⁰.

Bezpośrednio po wojnie siedzibą gminy Rzekuń była Ostrołęka. W skład gminy wchodziły gromady: Antonie, Białobiel, Białobrzeg Bliższy, Bałobrzeg Dalszy, Borawe, Czarnowiec, Daniszewo, Dobrołęka, Drwęcz, Dzbenin, Goworki, Grabowo, Kamianka, Korczaki, Kordowo, Kruki, Laskowiec, Ławy, Łazy, Nakły, Nowa Wieś, Nożewo, Olszewo-Borki, Ołdaki, Przytuły Nowe, Przytuły Stare, Rozwory, Rzekuń, Stepna, Susk Nowy, Susk Stary, Teodorowo, Tobolice, Zabiele, Zabrodzie, Żebry Ostrowy, Żebry Stara Wieś, Żebry Wierzchlas. W latach 1947-49 rozpoczęto w gminie elektryfikację. W roku 1954 powołano Gromadzkie Rady Narodowe w miejsce gmin. W 1965 na terenie gminy miało miejsce rzadkie znalezisko: odkryto skarb z monetami z czasów królów Jana Kazimierza i Jana III Sobieskiego. W roku 1972 przywrócono gminy i utworzono 49 wojewódzw. Tereny gminy Rzekuń trafiły do województwa ostrołęckiego. Wydarzeniem, które mocno zapadło w pamięć mieszkańców była powódź w roku 1979²¹.

Borawe

Począwszy od XIII wieku, wieś była ośrodkiem jednego z trzech kluczy dóbr, należących do uposażenia prepozyta kapituły katedralnej w Płocku. W skład tego klucza wchodziła jeszcze Kamianka i Lipianka (gmina Goworowo)²². W XIX wieku była to wieś i folwark, donacja, w powiecie ostrołęckim, gminie i parafii Rzekuń, 467 mieszkańców, ogólny obszar 2314 mórg, w tym 743 morgi ziemi folwarcznej²³.

Czarnowiec

W XIV wieku wieś weszła w skład dóbr rodziny Pomianów-Ławskich²⁴. W XIX wieku była to wieś i folwark, donacja, w powiecie ostrołęckim, gminie i parafii Rzekuń, 14 domów, 136 mieszkańców, 1435 mórg ziemi dworskiej i 28 włościńskiej. Połowę obszaru dworskiego zajmują lasy²⁵.

Daniszewo

W XIX wieku była to wieś w powiecie ostrołęckim w gminie i parafii Rzekuń. W 1827 było tu 4 domy i 72 mieszkańców²⁶.

²⁰ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 137-171

²¹ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 172-219

²² S. Jakubczak, *Początki tzw. Księstwa Siewierskiego*, praca magisterska IH UW, 1981

²³ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1880, tom I, s. 308

²⁴ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 12-18

²⁵ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1880, tom I, s. 762

²⁶ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1880, tom I, s. 901

Drwęcz

W XIX wieku była to wieś szlachecka i włościańska, w powiecie ostrołęckim, gminie i parafii Rzekuń. W 1827 roku były tu 22 domy i 68 mieszkańców, obecnie obszar 743 morgi²⁷.

Dzbenin

Od końca XIV wieku wieś wchodziła w skład klucza dóbr z ośrodkiem w Ławach²⁸. W XIX wieku była to wieś i folwark nad Narwią, w powiecie ostrołęckim, w gminie i parafii Rzekuń. W roku 1827 było tu 9 domów i 86 mieszkańców, w 1841 – rozległość folwarku 690 morg; wieś Dzbenin, osadników 13, roli morg 14²⁹. Wieś była gniazdem drobnoszlacheckiej rodziny Dzbeńskich³⁰.

Goworki

W XIX wieku była to wieś i folwark, donacja, powiat ostrołęcki, gmina i parafia Rzekuń, 1827 r. – 5 domów, 43 mieszkańców³¹.

Kamianka (Kamionka)

Wieś włościańska nad Narwią, powiat ostrołęcki, gmina i parafia Rzekuń, należała niegdyś do klucza Borawe, wchodzącego w skład dóbr prepozyta płockiego. Na początku obecnego stulecia był jeszcze młyn pływak, nieistniejący już w 1825 roku. W 1823 roku było 70 mężczyzn, 66 kobiet. Karczma szynkowała rocznie 86,5 garnca wódki rocznie. Wieś opłacała, oprócz czynszu, dziesięcinę do dworu. W 1846/7 roku urządzono wieś kolonialnie³².

Korczaki (Korczak)

W XIX wieku była to wieś szlachecka nad rzeką Narwią, powiat ostrołęcki, gmina i parafia Rzekuń, miała 198 mieszkańców, obszar 547 morg. Jest to gniazdo rodu Korczakowskich w dawnej ziemi łomżyńskiej³³.

Laskowiec

Osada założona przez ród Suskich, początkowo jako Susk Laskowiec. W Laskowcu urodził się Stanisław Dzwonkowski, (1779 – 1860). Jego rodzina posiadała w tym czasie Laskowiec i pobliskie Przytuły. Dzwonkowski prowadził administrację budowy twierdzy w Modlinie³⁴. W XIX wieku była to wieś szlachecka nad rzeką Narwią, powiat ostrołęcki, gmina i

---

²⁷ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1881, tom II, s. 177

²⁸ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 12-18

²⁹ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1881, tom II, s. 259

³⁰ *Drobna szlachta ziemi łomżyńskiej*

³¹ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1881, tom II, s. 758

³² Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1882, tom III, s. 779

³³ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1883, tom IV, s. 392

³⁴ [Artykuł PTTK](#)

parafia Rzekuń. W 1827 roku było tu 7 domów, 72 mieszkańców, obecnie 142 mieszkańców. Folwark rozparcelowany w 1882. Wieś Laskowiec – osadników 21, gruntu 21 mórg³⁵.

Ławy

W XV wieku miejscowość była zapewne przynajmniej tak duża jak Rzekuń. Do połowy XV wieku mieściła się tu rezydencja Pomianów ławskich. Ławy były ośrodkiem klucza dóbr ławskich, składającego się z Ław, Rzekunia, Dzbenina i Czarnowca. Klucz ławski należał do rodziny przynajmniej do końca XVI wieku. Ławscy wydali wielu wybitnych mężów stanu, m.in. Stanisława Ławskiego, senatora i wicesgerenta mazowieckiego brat cioteczny Prymasa Jana Przerębskiego. Ławscy z Ław mylnie notowani są z herbem Pobóg³⁶. Na początku XIX wieku, Ławy musiały przejść na własność rodziny Glinków herbu Trzaska. Jeszcze w tym samym wieku wieś należała do rodziny Fiszerów. Ta niemiecka rodzina została w 1768 indygenowana w osobie Karola Ludwika Fiszera z herbem Taczała odmienny. Fiszerowie szybko stali się prawdziwymi obywatelami przybranej ojczyzny. Syn Karola, Stanisław, walczył u boku Kościuszki, Dąbrowskiego i ks. Józefa Poniatowskiego. Ławy oraz Goworki wniosła w posagu Teresa z domu Glinczanka, żona bratanka Stanisława, Franciszka Justyna Józefa. Syn Teresy i Franciszka, Franciszek Józef Marian, edukował się w Łomży, Warszawie i Lipsku. Był filozofem i bywalcem w stolicy, gdzie udzielał się aktywnie w życiu towarzyskim. Historia zapamiętała go jako bardzo barwną postać. Niestety jego hulawczy tryb życia oraz brak umiejętności zarządzania odziedziczoną po ojcu w 1883 gospodarką sprawiły, że utracił w 1898 prawie cały majątek. Część ziemi pod wsią Wojciechowice zakupiły rosyjskie władze wojskowe. Wraz z majątkiem Fiszer stracił także dom. Odtąd jego domem stały się warszawskie cukiernie i kawiarnie. Zmarł w 1937 roku w Pniewie pod Łomżą³⁷. W XIX wieku Ławy to wieś i folwark w powiecie ostrołęckim, gm. i par. Rzekuń. W 1827 roku było tu 10 domów, 70 mieszkańców, w 1884 – 1639 mórg obszaru i 276 mieszkańców. Rozległość folwarku wynosiła mórg 1475: grunta orne i ogrody mr. 408, łąk mr. 100, lasu mr. 957, nieużytki i place mr. 10, bud. mur. 3, z drzewa 15, płodozmian 7-połowy³⁸.

Nowa Wieś Wschodnia

Wieś powstała prawdopodobnie w wyniku parcelacji folwarku Nowa Wieś w roku 1882. Pierwotnie Nową Wieś rozparcelowano na Nową Wieś Kujawy i Nową Wieś Teodorów. Nazwa Nowa Wieś Kujawy nie zachowała się do dzisiaj. Obecnie istnieją tu dwa sołectwa – Nowa Wieś Wschodnia i Nowa Wieś Wschodnia – osiedle Leśniewo.

Nowy Susk

Prawdopodobnie wydzielona z Suska w XIX wieku. Odkryto tu wczesnopiastowskie grodzisko z X-XII wieku³⁹.

---

³⁵ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1884, tom V, s. 392

³⁶ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 12-18

³⁷ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 54-67

³⁸ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1884, tom V, s. 616

³⁹ [Archeowieści](#)

Ołdaki

W XIX wieku była to wieś szlachecka i włościańska nad rz. Narwią, powiecie ostrołęckim, gminie i parafii Rzekuń, miała 142 mieszkańców. W 1827 r. było 14 domów, 15 mieszkańców. Folwark i wieś Ołdaki miała w 1866 roku 890 mórg: gruntów ornych 276, łąk 140, pastwisk 25, lasu 295, zarośli 105, nieużytków 49. Wieś Ołdaki miała 21 osób, z 107 morgami gruntu. W 1882 roku folwark Ołdaki został rozparcelowany⁴⁰.

Rzekuń

Wieś Rzekuń była zapewne początkowo własnością możnowładczą, która uformowała się w średniowieczu w pobliżu ośrodka książęcego jakim była Ostrołęka. W wieku XV i w pierwszej połowie XVI określana była jako Rzekunie (*Rzekunye*) lub Rzekonie. Nazwa Rzekuń ukształtowała się prawdopodobnie dość późno, ponieważ jeszcze w 1809 występuje zapis Rzekonie. Nazwa wsi jest najprawdopodobniej pochodzenia osobowego, od nazwy rodowej Rzekuń (Rzekoń). Nazwa ta ma z kolei pochodzić od średniowiecznego słowiańskiego imienia Rzekta. Pierwszy poświadczony zapis nazwy pochodzi z 1413 roku, ale możliwe iż do Rzekunia odnosi się pochodzący z 1371 roku zapis Rehonie z dokumentu wystawionego dla rodziny Nowodworskich. W ramach porządkowania przez książąt warszawskich stosunków własnościowych w ziemi łomżyńskiej w 1371 zwrócono dobra „Rehonia” rodzinie Nowodworskich. Owe Rehonia miały należeć do Tomisława z Nowego Dworu herbu Nałęcz i księżę Siemowit III Trojdenowicz zwrócił je synom Tomisława – Dobrogostowi, Abrahamowi i Niemierzy. Dobrogost był kanclerzem Siemowita, współpracownikiem w zakresie polityki wobec Litwy, późniejszym biskupem poznańskim i arcybiskupem gnieźnieńskim. Rehonia to prawdopodobnie nasz Rzekuń, który w XIV wieku nie był jeszcze zbyt ludny i dochodowy, dlatego też zapewne przeszedł szybko w inne ręce. W 1413 dobra rzekuńskie należą już do Pomianów. Wzmianka z tego roku zapisana została w akcie erekcyjnym miejscowej parafii. Jej fundatorami byli posiadacze wsi, bracia: Paweł, kanonik płocki, Wojciech, kanonik warszawski i rycerz Jan ze Strzegocina. Byli oni synami Grzymisława z Borzewa w ziemi płockiej. Paweł z Borzewa był bliskim współpracownikiem Janusza I. Wojciech także zapewne działał w kręgu współpracowników księcia. Jan prawdopodobnie był młodszym od duchownych braci. Być może był dworzaniem Janusza. Po śmierci księcia pełnił funkcję podkomorzego wyszogrodzkiego. Jan zagospodarował także dobra Grabowo koło Kolna, od którego jego potomkowie pisali się niekiedy Grabowskimi, zaś w latach 1435-37 kupił część Dzbenina. Rycerz Jan nosił przydomek „Jałmużna”. Fundacja kościoła parafialnego może świadczyć o tym, że w XV wieku Rzekuń był już wsią dużą i dochodową. W XVI wieku było tu co najmniej 10 wólk osiadłych, nie licząc uposażenia kościoła. Pomianowie z Borzewa uzyskali Rzekuń prawdopodobnie pod koniec XIV wieku. Pomianowie ławscy-Borzewscy władali kluczem dóbr Ławy-Rzekuń do końca XVI wieku⁴¹.

Kolejnymi właścicielami w Rzekuniu była rodzina Zbierzchowskich h. Grzymała. Bodaj najślynniejszym jej członkiem był Zygmunt Zbierzchowski, porucznik chorągwi husarskiej królewicza Aleksandra Sobieskiego. Zbierzchowski dowodził rozpoznawczą szarżą husarii pod Wiedniem w 1683; jego chorągiew uderzyła bezpośrednio na otoczenie wielkiego wezyra, następnie wyprawił się w 1687 na Kamieniec Podolski. W roku 1690 otrzymał stanowisko królewskiego komisarza do spraw hiberny. Zmarł krótko potem i został pochowany w

⁴⁰ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1886, tom VII, s. 521

⁴¹ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 12-18

podziemiach klasztoru Bernardynów w Ostrołęce. Pod Wiedniem walczył także starszy brat Zygmunta, Wacław, który poległ w rozpoznawczej szarży. Nie jest pewne, czy Zbierchowscy nastali w Rzekuniu bezpośrednio po ławskich. Na pewno byli właścicielami wsi i fundatorami wyposażenia kościoła w XVIII wieku. Niektóre publikacje określają jednak Zygmunta dziedzicem Rzekunia. Zbierchowscy byli obecni w Rzekuniu jeszcze w XVIII-XIX wieku.

Fot 2: Zygmunt Zbierchowski

W XVII wieku współwłaścicielem Rzekunia był Tomasz Goćłowski herbu Sulima. Goćłowski był aktywny w życiu politycznym okolicy, ufundował także klasztor bernardynów w Ostrołęce⁴². W XIX wieku była to wieś i kolonia w powiecie ostrołęckim, siedziba gminy i parafii, posiadała kościół drewniany, urząd i 275 mieszkańców. Dobra Rzekuń składały się w 1871 roku z folwarku Rzekuń, Daniszew, Drwęcz, nomenklatury Grąd. Folw. Rzekuń był rozparcelowany na kolonie. W skład dóbr poprzednio wchodziły wieś Rzekuń, wieś Daniszewo, wieś Korczyño Wypychy, wieś Drwęcz. Parafia w dekanacie ostrołęckim, 4700 dusz. Stacja pocztowa Ostrołęka. Ludność 4941, w tym 500 Żydów. Szkoły w gminie nie było, stała karczma i 6 młynów pływaków na Narwi. W skład gminy wchodziły 3 wsie drobnoszlacheckie – Kaczyny Starawieś, Kaczyny Bobolice i Korczaki, 4 wsie z ludnością mieszaną szlachecką i włościańską – Drwęcz, Kaczyny Wypychy, Ołdaki i Zabiele oraz 14 wsi włościańskich – Borawe, Czarnowiec, Daniszewo, Dzbenin, Goworki, Kamionka, Laskowiec, Ławy, Nowawieś Kujawy, Pomian, Przytuły, Rzekuń, Rozwory i Susk⁴³.

Rozwory

W 1885 był to folwark należący do dóbr Susk⁴⁴.

Susk

⁴² J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 30-39

⁴³ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1888, tom X, s. 143

⁴⁴ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1889, tom XI, s. 601

W 1399 Susk (wówczas Susko) należał do Pomianów z Zakrzewa na Kujawach brzeskich. 6 listopada 1399 książę mazowiecki Janusz wystawił dokument, w którym przeniósł wieś Susko, należącą do Jana z Zakrzewa, z prawa polskiego na niemieckie. W 1408 roku właścicielem jest Chebda. Potomkowie owego Chebdy przyjęli nazwisko Suski. Susk należał do Pomianów Suskich aż do XVIII wieku. Ostatnim właścicielem wsi z tej rodziny byli konfederat barski Szymon Suski i Mikołaj Zenon Suski. Niewykluczone, że Suscy współpracowali z innymi Pomianami z okolicy – ławskimi. Następnym posiadaczem byli Bukowscy herbu Bończa (od 1770 roku), zaś od 1827 – Glinkowie herbu Trzaska. Władysław Suski założył pod koniec XIX wieku hodowlę szwajcarskich krów górskich, reprezentowaną na wystawach w Warszawie, Kijowie, Moskwie i Petersburgu. W 1904 r. założył jako jedno z pierwszych na terenach zaboru rosyjskiego kółko rolnicze. W 1919 r. przekazał majątek synowi Janowi, w którego władaniu Susk pozostał do 1931 r., gdy przejęło go w związku z długami rodziny Towarzystwo Kredytowe Ziemskie. Towarzystwo z kolei wydzierżawiło ją rodzinie Skłodowskich, po których od 1935 gospodarzyli Kibrottowie. Po wojnie, majątek Susk został upaństwowiony⁴⁵. W XIX wieku Susk, czy też Susk Stary była to wieś, folwark i dobra w powiecie ostrołęckim, w gminie Rzekuń, parafii Miastków, leżąca w odległości 6 wiorst od Ostrołęki. W roku 1882 było tu 405 mieszkańców. Dobra Susk składały się 1885 z folwarków Susk Stary i Rozwory (zob.). Istniały także wieś Susk i wieś Rozwory⁴⁶.

Tobolice

Tobolice jeszcze w XIX wieku wchodziły w skład tzw. okolicy szlacheckiej Kaczyny. Kaczyny-Tobolice były wówczas wsią szlachecką w powiecie ostrołęckim, gminie i parafii Rzekuń. W 1827 było tu 9 domów i 58 mieszkańców. W 1882 było tu 182 mieszkańców⁴⁷.

Zabiele

W XIX wieku była tu wieś i folwark w powiecie ostrołęckim, w gminie i parafii Rzekuń, folwark w 1868 roku miał 1107 mórg, wieś 37 osadników 239 mórg. Mieszkała tu drobna szlachta i włościanie⁴⁸. Już w roku 1578 były tu aż 4 działki szlacheckie, mające ogółem 8 łanów i 3 zagrody.

Parafia w Rzekuniu

Parafia w Rzekuniu została erygowana 3 lutego 1413. Zachowała się jedynie kopia aktu erekcyjnego. Do parafii należały następujące wsie: Rzekunie, Czarnowiec, Kaczyno, Dzbenino, Susko, Troszyno, Laskowiec, Borawe, Niedźwiedzie i Dąbek. Pierwotnym wezwaniem parafii była Najświętsza Maria Panna i Nawrócenie Św. Pawła Apostoła. Parafię uposażono z trzech włók ziemi w Rzekuniu. W 1477 Paweł z Ław i Grabowa ufundował w kościele altarię, czyli ołtarz pod wezwaniem NMP i św. Jana Apostoła i Ewangelisty. W roku 1578 w skład parafii wchodziły wsie (pisownia oryginalna): Rzekuń, *Lawy*, *Goworki*, *Czarnowiec*, *(Mierzeiewo) Drwencza*, *Dzbinino*, *Daniszewo*, *Liaskowiec Wolia*, *Nowa Wieś*, *Kaczino Antiqua*, *Kaczino Tobolicze*, *Kaczino Wipichi*, *Susko Janochi*, *Zabielie*. W XV-XVII

⁴⁵ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 40-53

⁴⁶ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1889, tom XI, s. 601

⁴⁷ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1882, tom III, s. 779

⁴⁸ Praca zbiorowa, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1892, tom XIV, s. 601

wieku przy kościele działała szkoła parafialna. Pierwszy budynek kościoła istniał przez trzy wieki. W przeciwieństwie do wielu innych drewnianych świątyń nie spłonął, ale został, jako stary i zniszczony, rozebrany. W roku 1749 wystawiono nowy kościół, również drewniany. W 1775 do parafii wchodziły wsi: Borawe, Dzbenin, Goworki, Janochy, Kaczyno, Kamionka, Korczaki, Laskowiec, Ławy, Nowa Wieś Kujawy, Ołdaki, Pomian, Przytuły, Rzekuń, Susko, Wypychy, Tobolice i Zabiele. Drugi budynek kościelny spłonął w 1778. Trzeci kościół postawiono w 1781. Nosił on nowe wezwanie – Świętego Marcina. Na przełomie XVIII i XIX wieku plebanem tego kościoła był Stanisław Henryk Choromański herbu Lubicz. Człowiek ten przeszedł niebywałą karierę duchowną, od plebana w Rzekuniu poprzez kanonika płockiego aż do arcybiskupa metropolity warszawskiego. Choromański był zwolennikiem współdziałania z kościołem prawosławnym w Polsce. Czwarty budynek kościelny zaczęto stawiać w Rzekuniu w 1906, ale prace przerwano, w związku z planami utworzenia nowej parafii z części obecnej. Budowę wznowiono w 1912, ale do wybuchu wojny postawiono tylko mury, które nakryto dachem^{49 50}.

---

⁴⁹ J. Dziewirski, *Rzekuń i okolice, zarys dziejów*, Str. 19-24

⁵⁰ A. Pawiński, *Źródła dziejowe* tom XVI, Mazowsze, tom V, Warszawa 1895, s. 384

Kalendarium ważniejszych wydarzeń w historii gminy Rzekuń

- XIV-XV w. – trzecia fala osadnictwa na Mazowszu, początek najstarszych wsi gminy, w tym Rzekunia i Suska,
- 1371 – *Rehonia* – pierwsze domniemane wystąpienie nazwy Rzekunia
- 1379 – utworzenie ziemi makowsko-różańskiej,
- 1399 – pierwsza wzmianka o Susku,
- 1413 – powstanie parafii w Rzekuniu, pierwsze pewne wystąpienie nazwy Rzekunia i szeregu innych wsi parafialnych,
- 1683 – rozpoznawczą szarżę pod Wiedniem dowodzi Zygmunt Zbierchowski, wywodzący się z rodziny właścicieli Rzekunia,
- 1749 – budowa nowej świątyni parafialnej, poprzednia została rozebrana,
- 1778 – pożar drugiego kościoła,
- 1779 – w Laskowcu urodził się Stanisław Dzwonkowski, administrator przy budowie Twierdzy Modlin,
- 1781 – budowa trzeciej świątyni, pod wezwaniem Św. Marcina,
- 1794 – Rzekuń w zaborze pruskim (Prusy Nowowschodnie),
- 1807 – bitwa pod Ostrołęką, Rzekuń w Księstwie Warszawskim, w Departamencie Płockim
- 1816 – Rzekuń w Królestwie Kongresowym, w województwie i guberni płockiej,
- 1831 – druga bitwa pod Ostrołęką,
- 1866 – Rzekuń w guberni łomżyńskiej, w powiecie makowskim, powołanie gminy Rzekuń,
- 1906 – początek budowy czwartej świątyni,
- 1918 – Rzekuń w województwie warszawskim, powiecie makowskim, odrodzonej Polski,
- 1939 – Powiat ostrołęcki (niem. Landkreis Scharfenwiese) z Rzekuniem w Rejencji ciechanowskiej (niem. Regierungsbezirk Zichenau), która weszła w skład prowincji Prusy Wschodnie (niem. Ostpreußen),
- 1945 – gmina Rzekuń w powiecie ostrołęckim województwa warszawskiego,
- 1954 – zniesienie gmin, wprowadzenie gromad,
- 1973 – reaktywacja gminy Rzekuń,
- 1975 – zniesienie powiatów, Rzekuń w województwie ostrołęckim,
- 1999 – Rzekuń ponownie w powiecie ostrołęckim województwa mazowieckiego.

Tradycje heraldyczne na terenie gminy

Herb Rzekunia bądź innych sołectw Gminy

Na terenie gminy Rzekuń nie istniały nigdy miasta, które pieczętowałyby się własnym herbem. Również miejscowe gromady pieczęci herbowych nigdy nie posiadały.

Heraldyka miejscowych właścicieli ziemskich

Niezwykle bogata jest natomiast tradycja związana z miejscowymi właścicielami ziemskimi. Ponieważ tereny gminy Rzekuń wpisywały się w ogólnomazowiecki schemat, w którym w poszczególnych wsiach mieszkało dużo drobnej szlachty, ograniczymy się do wymienienia jedynie najznacześniejszych właścicieli i ich herbów.

Jak już wspomniano wcześniej, ważną rolę na terenie Gminy odgrywali Pomianowie. Pomianowie-Suscy i Pomianowie-Ławscy byli w XVI właścicielami kilkuwioskowych kluczy dóbr, z czego ławscy posiadali sam Rzekuń. Po ławskich, Rzekuń posiadali Zbierchowscy herbu Grzymała. W historii gminy zapisali się także Glinkowie herbu Trzaska oraz Fiszerowie herbu Taczała (odm.). Dzbenin i Korczaki były gniazdami drobnej szlachty, której herbów nie znamy. Ponadto, przez długi czas dwie wsie na terenie gminy należały do uposażenia prepozyta Kapituły Katedralnej w Płocku, która pieczętowała się własnym herbem.

Rysunek 1: Pomian Ławskich i Suskich⁵¹

Rysunek 2: Grzymała Zbierchowskich⁵²

Rysunek 3: Trzaska Glinków⁵³

Rysunek 4: Taczała (odmienny) Fiszerów⁵⁴

Rysunek 5: Herb Kapituły Płockiej⁵⁵

⁵¹ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Bastianow

⁵² Źródło: Wikipedia, autorstwo: Tadeusz Gajl, Bastianow, Avalokitesvara

⁵³ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Tadeusz Gajl, Bastianow, WarX

⁵⁴ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Bastianow

⁵⁵ Źródło: Wikipedia, autorstwo własne

Miejscowa heraldyka ziemska

W tradycje heraldyczne gminy wpisuje się naturalnie heraldyka ziemska. Gmina Rzekuń leżała w księstwie, a później województwie mazowieckim, w ziemi łomżyńskiej⁵⁶. Księstwo, a później województwo mazowieckie używało herbu przedstawiającego w polu czerwonym orła srebrnego z orężem złotym. Mniejsze jednostki podziału administracyjnego I Rzeczypospolitej, powiaty i ziemie, przeważnie herbów nie posiadały, tak było też w przypadku ziemi różańskiej.

Rysunek 6: Herb województwa mazowieckiego według Niesieckiego⁵⁷

Rysunek 7: Współczesna rekonstrukcja herbu województwa mazowieckiego⁵⁸

Po upadku I Rzeczypospolitej, pruskie władze zaborcze nie ustaliły herbów dla swoich nowych nabytków terytorialnych. Pisma urzędowe sygnowano pieczęciami z nazwą jednostki i godłem państwowym. Podobna sytuacja miała miejsce w czasach Księstwa Warszawskiego. Herby otrzymały dopiero województwa a potem gubernie, jakie powołano w zorganizowanym w 1816 roku na Kongresie Wiedeńskim Królestwie Polskim. Tereny gminy Rzekuń weszły początkowo w skład województwa płockiego, następnie (1837) – guberni płockiej. Gubernia ta została podzielona na mniejsze w 1867 i ziemie gminy Rzekuń trafiły do guberni łomżyńskiej. Wtedy też powołano powiat ostrołęcki. Dla województwa płockiego zaprojektowano herb łączący dwa historyczne herby głównych ziem wchodzących w skład województwa: płockiej i dobrzyńskiej. Gubernia łomżyńska natomiast otrzymała zupełnie nowy herb, przedstawiający w polu błękitnym łódź żaglową złotą, płynącą po wodzie srebrnej między dwoma rombami złotymi.

Rysunek 8: Herb województwa płockiego i guberni płockiej w Królestwie Kongresowym⁵⁹

Rysunek 9: Herb guberni płockiej⁶⁰

⁵⁶ Z. Gloger, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*, Kraków 1903, s. 171

⁵⁷ K. Niesiecki, *Korona polska (...)*, t. I, Lwów 1728

⁵⁸ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Bastianow

⁵⁹ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Poznaniak

⁶⁰ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Poznaniak

Rysunek 10: Herb guberni łomżyńskiej⁶¹

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 gmina Rzekuń znalazła się w województwie warszawskim, w powiecie ostrołęckim. Herb województwa warszawskiego miał przedstawiać w polu czerwonym orła srebrnego. Zrezygowano zatem z umieszczania dodatkowych herbów mniejszych ziem⁶². Międzywojenne projekty herbów wojewódzkich nie zdążyły wejść w życie.

Rysunek 11: Herb województwa warszawskiego II RP, oryginalny projekt z 1928⁶³

Rysunek 12: Herb województwa warszawskiego II RP, rekonstrukcja współczesna⁶⁴

Po II wojnie światowej zapomniano o herbach ziemskich aż do 1999 roku, kiedy nowa reforma administracyjna przywróciła powiaty. Krótco potem ustalono herby nowych województw i powiatów.

Herb województwa mazowieckiego przedstawia w polu czerwonym orła srebrnego z orzędem złotym. Pierwszą jego wersję przyjęto 13 maja 2002. Wersja ta miała dodatkowo pierścień złoty na ogonie. Różniła się też stylizacyjnie – orzeł miał zamknięty dziób i opuszczone lotki skrzydeł⁶⁵. Herb ten zakwestionowała Komisja Heraldyczna i 29 maja 2006 przyjęto nowy herb⁶⁶.

⁶¹ *Гербы губерний и областей Российской Империи*

⁶² Projekt Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie nadania herbów województwom, AAN, PRM 59-10, s. 18-21

⁶³ Rys. W. Graniczny

⁶⁴ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Poznaniak

⁶⁵ Uchwała Nr 90/06 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie wzoru herbu Województwa Mazowieckiego oraz zasad jego używania. (Dz. Urz. woj. mazowieckiego z 2006 r. Nr 139, poz. 4595)

⁶⁶ Uchwała 50/02 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 13 maja 2002 r. w sprawie wzoru herbu Województwa Mazowieckiego (Dz. Urz. woj. mazowieckiego z 2002 r. Nr 183, poz. 4101)

Powiat ostrołęcki nie uchwałił jak dotąd herbu, chociaż próby takie były już podejmowane. Proponowane projekty nie były jednak zgodne z niektórymi regułami heraldyki⁶⁷.

Rysunek 13: Herb województwa mazowieckiego 2002 – 2006⁶⁸

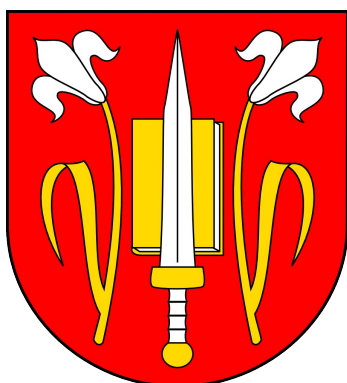

Rysunek 14: Herb województwa mazowieckiego od 2006⁶⁹

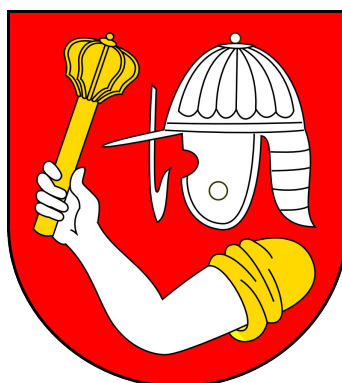
Konkurs na projekt herbu gminy

Gmina Rzekuń, jako pozbawiona herbu, ogłosiła pod koniec roku 2012 konkurs na projekt herbu, flagi, banneru i pieczęci gminnych. Wzięliśmy udział w tym konkursie, przysyłając trzy projekty, nawiązujące naszym zdaniem do najważniejszych aspektów historii Gminy:

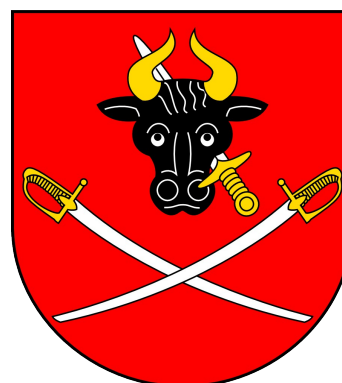
- Propozycja nr 1 – Parafia w Rzekuniu,
- Propozycja nr 2 – Postać Zygmunta Zbierchowskiego, porucznika husarskiego
- Propozycja nr 3 – Rodzina Ławskich i Suskich oraz Bitwa pod Ostrołęką (1807)

Rysunek 15: Projekt nr 1

Rysunek 16: Projekt nr 2

Rysunek 17: Projekt nr 3

Do konkursu przystąpił też inny projektant, który połączył w swoich projektach maryjną lilię z godłem Pomiana. Komisja Konkursowa wybrała nasz projekt, oznaczony jako propozycja nr 1. Główną wadą pozostałych propozycji, było w odczuciu Komisji, nasuwające złe skojarzenia godło Pomiana. Po niewielkich korektach, do dalszego procedowania przesłany został **projekt zawierający atrybuty pierwotnych patronów miejscowej parafii**.

Nawiązanie do miejscowej parafii jest popularnym zabiegiem przy tworzeniu nowych herbów samorządowych. Zabieg ten znajduje uznanie Komisji Heraldycznej przy MAiC. Jest to proceder uwarunkowany historycznie. Pieczęcie dawnych miast nierzadko zawierały

⁶⁷ Korespondencja powiatu ostrołęckiego z Komisją Heraldyczną przy MAiC

⁶⁸ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Poznaniak

⁶⁹ Źródło: Wikipedia, autorstwo: Poznaniak

postacie patronów najstarszych parafii, bądź też tylko ich atrybuty. Patron takiej parafii stawał się nierzadko patronem miasta, zaś nawiązanie do niego na pieczęci było swoistym wyrazem szacunku, modlitwą wręcz i prośbą o opiekę oraz wstawiennictwo do Boga. Parafia była zawsze instytucją związaną z pewnym terytorium, dlatego też można ją w pewnym sensie rozpatrywać jako protoplastę Gminy.

Pierwotnymi patronami rzekuńskiego kościoła byli Najświętsza Maria Panna oraz Nawrócenie Świętego Pawła. Święty Paweł został współpatronem zapewne dlatego, że był imiennikiem jednego ze sponsorów kościoła. Wezwanie to utrzymało się zapewne przez ponad 300 lat istnienia pierwszej świątyni.

Ponieważ heraldyka to sztuka uproszczonego, nasyconego symboliką przekazu, postanowiliśmy w tarczy naszego projektu umieścić tylko atrybuty patronów. Wynika to po części także z faktu, że brak w rzekuńskiej świątyni źródła inspiracji dla wizerunku pełnej postaci NMP; w przeciwieństwie do Św. Pawła nie zachowała się tam żadna jej figura.

Popularnymi w heraldyce i ogólnie sztuce jako takiej atrybutami NMP są lilie. Rysować można je jako lilie heraldyczne, tzw. *fleur-de-lis*, bądź jako lilie naturalne. Przyjęte podejście zależy od pożądanej kompozycji. Atrybut ten wziął się ze sceny zwiastowania, w której anioł miał wręczyć Maryi lilie.

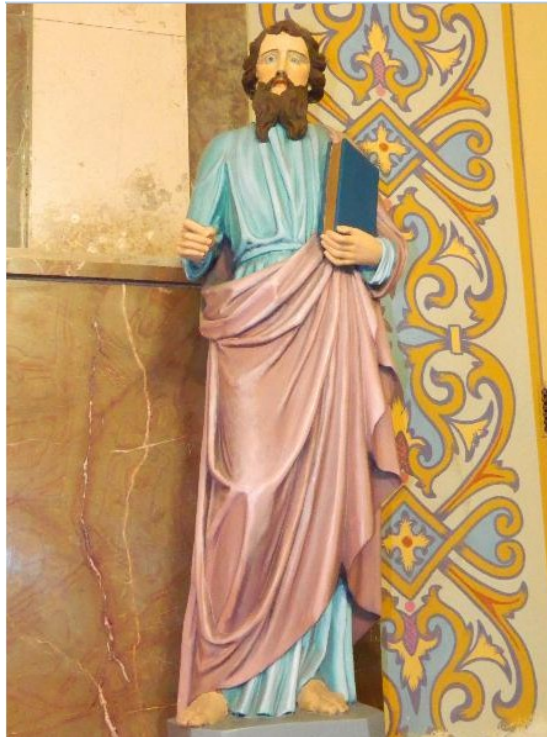

Fot 3: Scena Zwiastowania, obraz Simona Martiniego, 1333, Florencja

Rysunek 18: Lilia jako atrybut NMP w herbie gminy Sławno (powiat opoczyński)

Głównym atrybutem Św. Pawła jest natomiast miecz, narzędzie jego męczeńskiej śmierci. Miecz trzymała dawniej figura Św. Pawła w kościele w Rzekuniu. Figura ta trzyma obecnie tylko księgę. Warto przyjąć zatem do naszego projektu księgę i miecz jako dwa atrybuty Św. Pawła. Dzięki temu unikniemy nieporozumień wynikających z użycia samego miecza, który symbolizować może także np. miejscową szlachtę.

Fot 4: Figura Św. Pawła w kościele parafialnym w Rzekuniu

Ponieważ nie zachował się miecz w figurze Św. Pawła w Rzekuniu, postanowiliśmy użyć wizerunku tzw. *gladiusa*, tzn. krótkiego miecza legionisty, popularnego w całym Imperium rzymskim w czasach życia i śmierci Pawła (I wiek n.e.). Prawdopodobne jest, że właśnie takim mieczem ścięto świętego.

Fot 5: Replika tzw. gladiusa pompejskiego, 1 w. n.e.

Jako barwy herbu proponujemy typowe barwy mazowieckie, wywiedzione z herbu Księstwa, a później województwa mazowieckiego, który przedstawiał w polu czerwonym orła srebrnego z dziobem i szponami złotymi.

Herb gminy Rzekuń

Powyższe rozumowanie skłania nas do przedstawienia następującego projektu herbu gminy Rzekuń:

W polu czerwonym księga w oprawie złotej, na której miecz rzymski srebrny z takimż trzonem, zaś jelicem i głowicą złotymi, flankowane przez lilie srebrne z łodygą i liściem złotymi.

Miecz z księgą oraz lilie to atrybuty pierwszych świętych patronów miejscowego kościoła parafialnego – Św. Pawła i Najświętszej Marii Panny.

Herb tak zbudowany proponuje symbolikę wspólną dla całej Gminy – miejscową parafię można bowiem uznać za instytucję-prekursorkę dzisiejszej gminy.

Barwy użyte w herbie, oprócz nawiązania do barw mazowieckich, symbolizują m.in.: srebro – czystość, prawdę, niewinność, czerwień – chwałę, odwagę, waleczność, ogień. Niezależnie od tego, znaczenie mają też konfiguracje barw: srebrna z czerwoną symbolizuje odwagę, zaś złota z czerwoną – wolność, stałość i niezależność⁷⁰. Dopuszcza się, na potrzeby poligrafii i grafiki komputerowej, wyrażanie tynktury srebrnej przez kolor biały, złotej przez kolor żółty.

Flaga gminy Rzekuń

Proponujemy, aby flaga Gminy była płatem czerwonym o proporcji 5:8 i zawierała godło herbu przesunięte w stronę drzewca w taki sposób aby pionowa oś symetrii godła była jednocześnie linią dzielącą płat pionowo na strefy o szerokościach odpowiednio 1/3 i 2/3 szerokości płata. Układ w ten sposób uzyskany będzie nawiązywał do układu flagi województwa mazowieckiego.

Rysunek 19: Flaga województwa mazowieckiego

Pozostałe symbole gminy

Pozostałe symbole gminy: pieczęcie i baner są pochodnymi odpowiednio herbu i flagi. Baner to odpowiednik flagi z pionowym układem godła. Pieczęcie zaś zawierają w okrągłym polu godło herbu ze stosowną legendą na otoku i przerywnikiem na godzinie 12. Przerywnikowi nadano kształt krzyżyków, spotykanych na pieczęciach miejskich okresu staropolskiego. Ze wszystkich możliwych przerywników, krzyżyki wydają się najwłaściwsze, ponieważ herb nawiązuje do symboliki chrześcijańskiej.

⁷⁰ P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997, s. 40-42

Kwestie techniczne

Specyfikacja barw CMYK:

Złoty	– C: 0%, M: 15%, Y: 100%, K: 0%
Srebrny	– C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 0%
Czerwony	– C: 0%, M: 100%, Y: 100%, K: 0%

Reprodukcja monochromatyczna:

Jedynym dopuszczalnym sposobem monochromatycznego reprodukowania symboli Gminy jest ten przedstawiony w załącznikach 4, 5, 6 do Uzasadnienia (szrafowanie tynktur).

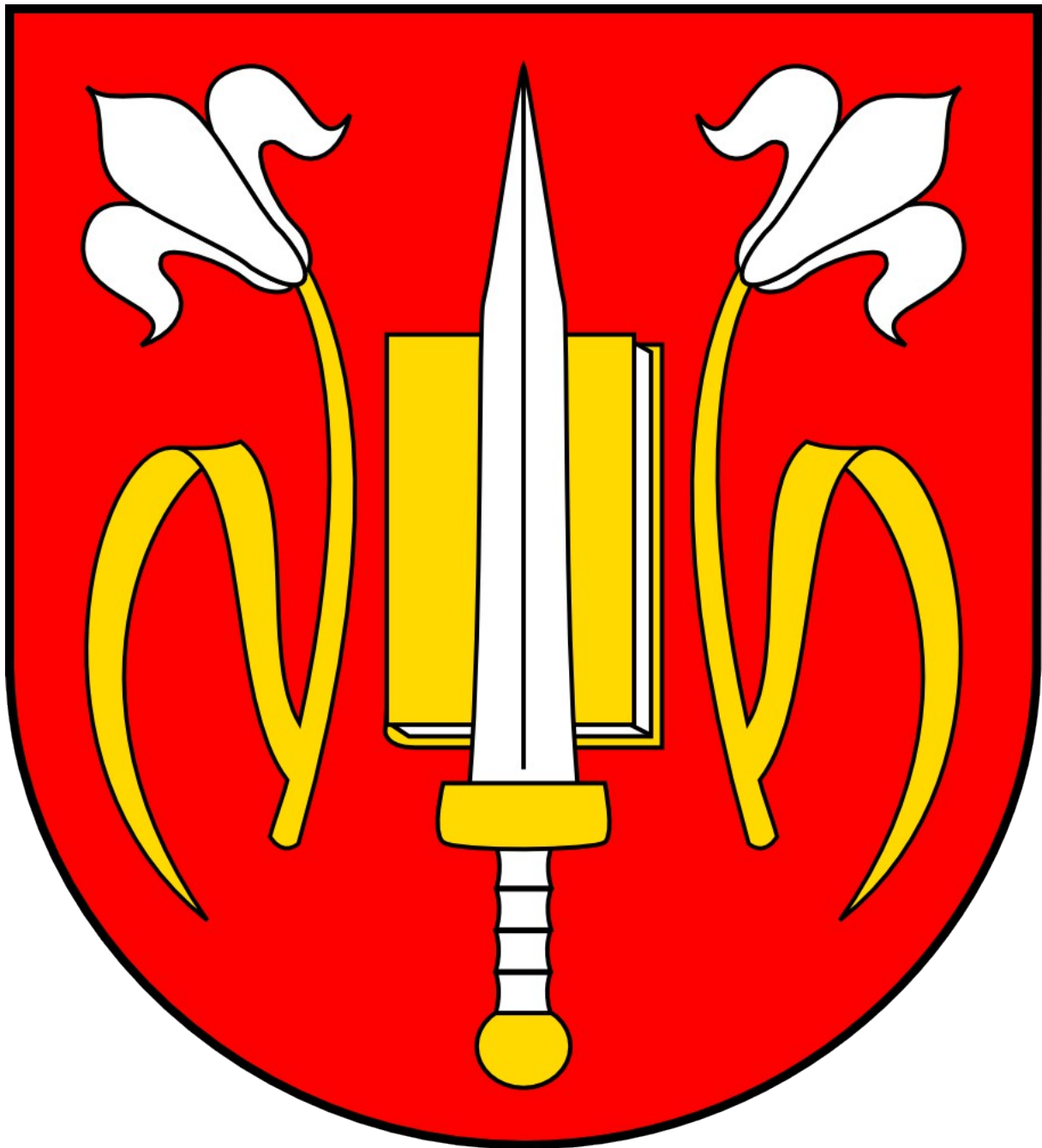
Złoty	– Kropki
Srebrny	– Puste pole
Czerwony	– Pionowe kreskowanie

Załączniki:

1. Kolorowy rysunek projektu herbu gminy Rzekuń,
2. Kolorowy rysunek projektu flagi gminy Rzekuń,
3. Kolorowy rysunek projektu baneru gminy Rzekuń,
4. Monochromatyczny rysunek projektu herbu gminy Rzekuń,
5. Monochromatyczny rysunek projektu flagi gminy Rzekuń z naniesionymi proporcjami
6. Monochromatyczny rysunek projektu baneru gminy Rzekuń z naniesionymi proporcjami,
7. Rysunek projektu pieczęci gminy Rzekuń,
8. Rysunek projektu pieczęci radzieckiej gminy Rzekuń,
9. Rysunek projektu pieczęci wójtowskiej gminy Rzekuń.

Załącznik 1: Kolorowy rysunek projektu herbu gminy Rzekuń

C: 0%, M: 15%, Y: 100%, K: 0%

C: 0%, M: 100%, Y: 100%, K: 0%

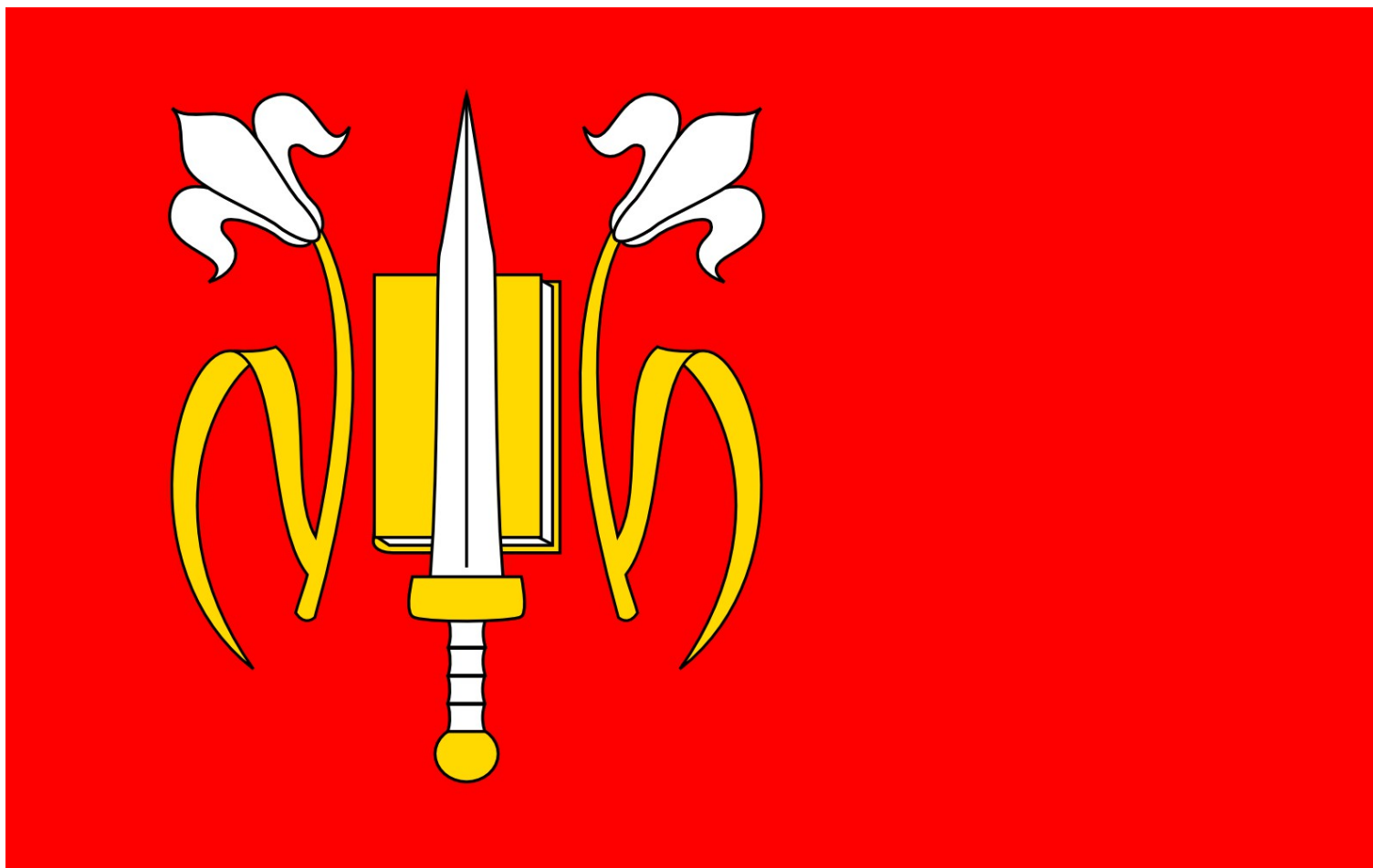

C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 0%

C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 100%

Załącznik 2: Kolorowy rysunek projektu flagi gminy Rzekuń

C: 0%, M: 15%, Y: 100%, K: 0%

C: 0%, M: 100%, Y: 100%, K: 0%

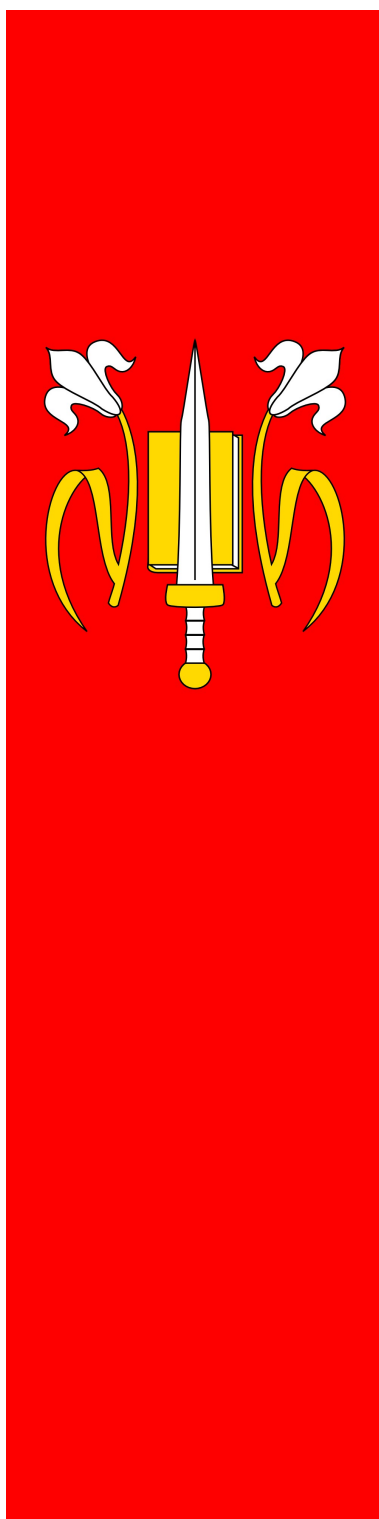

C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 0%

C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 100%

Załącznik 3: Kolorowy rysunek projektu banneru gminy Rzekuń

C: 0%, M: 15%, Y: 100%, K: 0%

C: 0%, M: 100%, Y: 100%, K: 0%

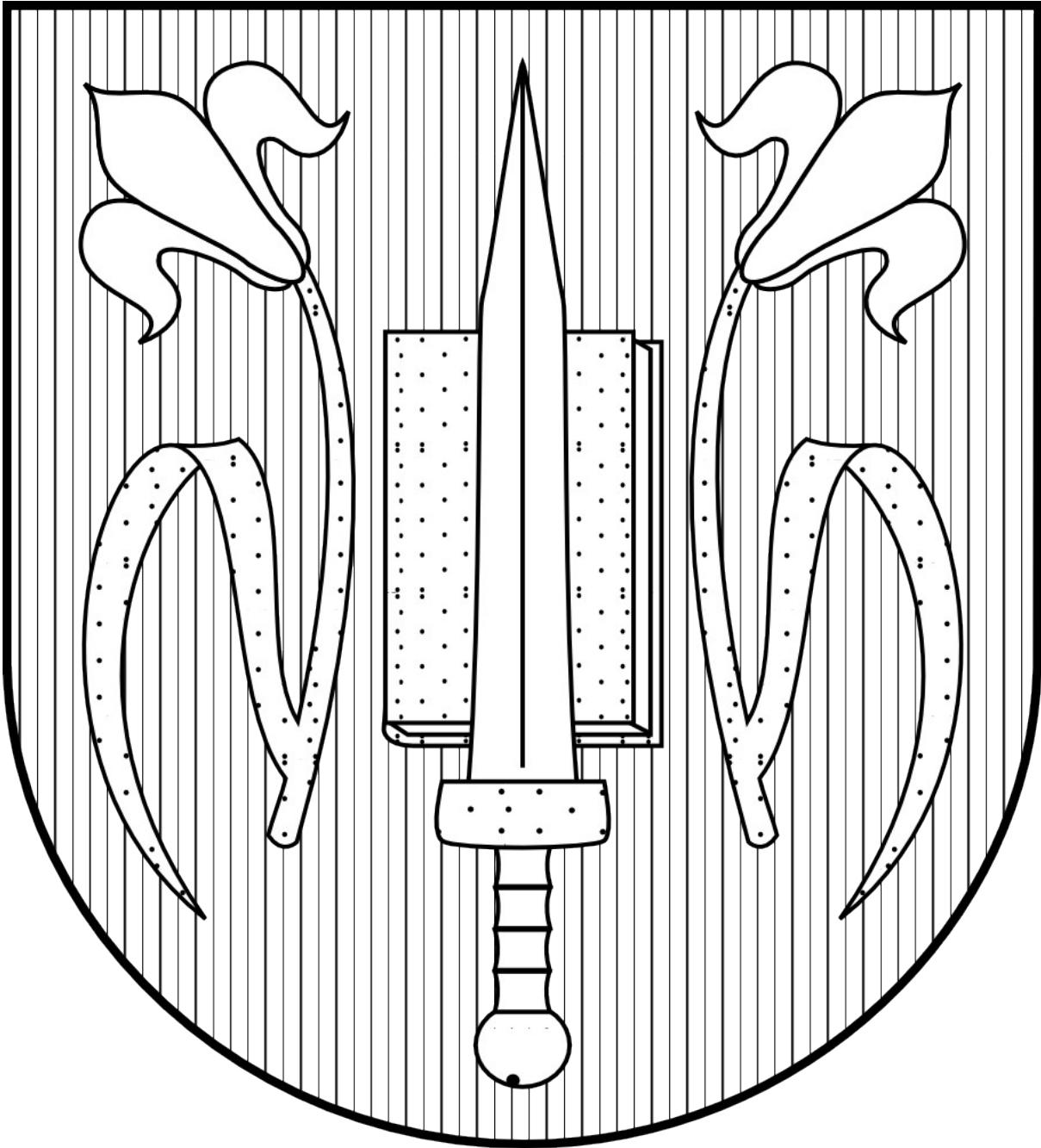

C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 0%

C: 0%, M: 0%, Y: 0%, K: 100%

Załącznik 4: Monochromatyczny rysunek projektu herbu gminy Rzekuń

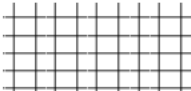
Złoty

Czerwony

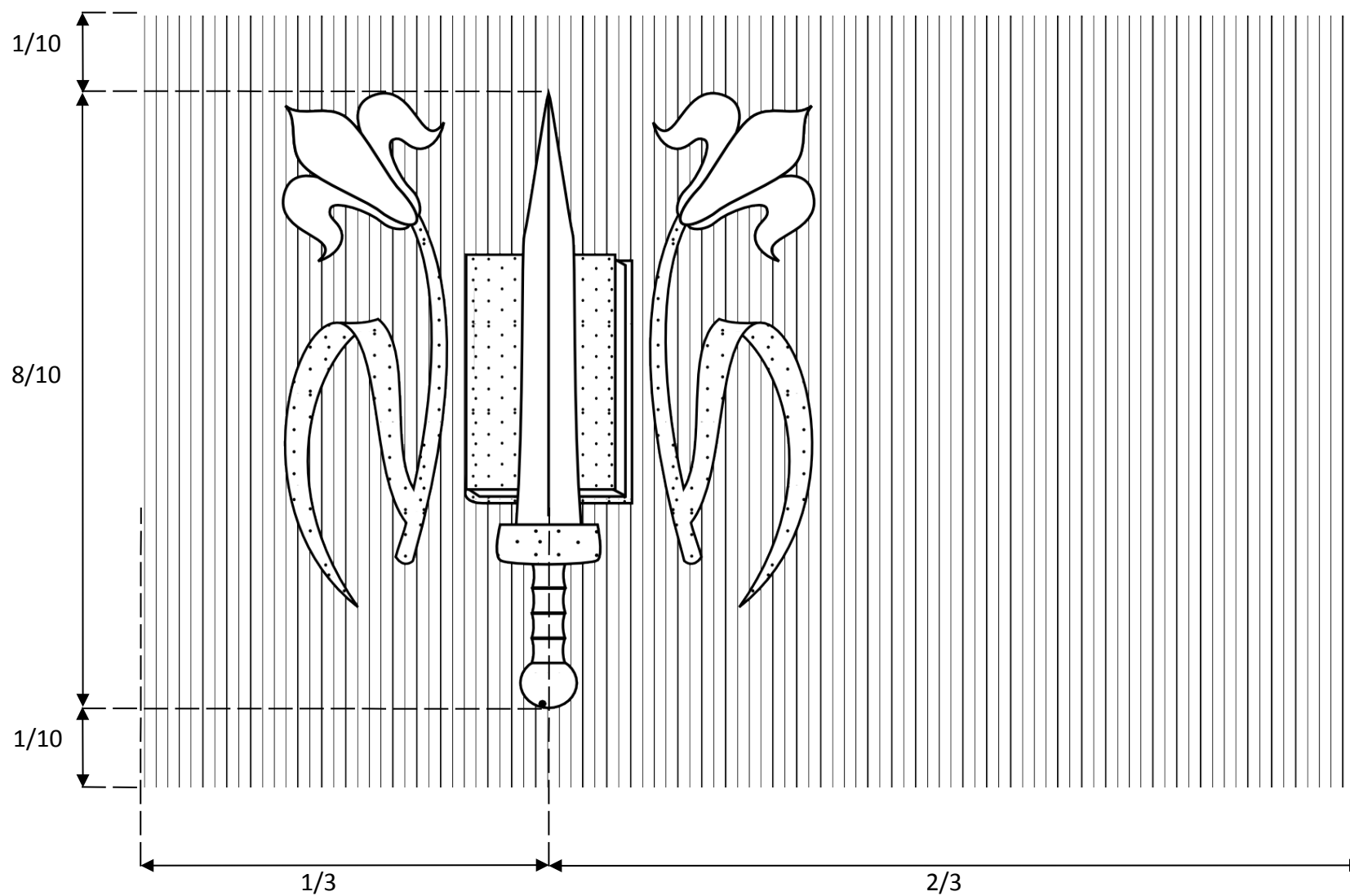

Srebrny

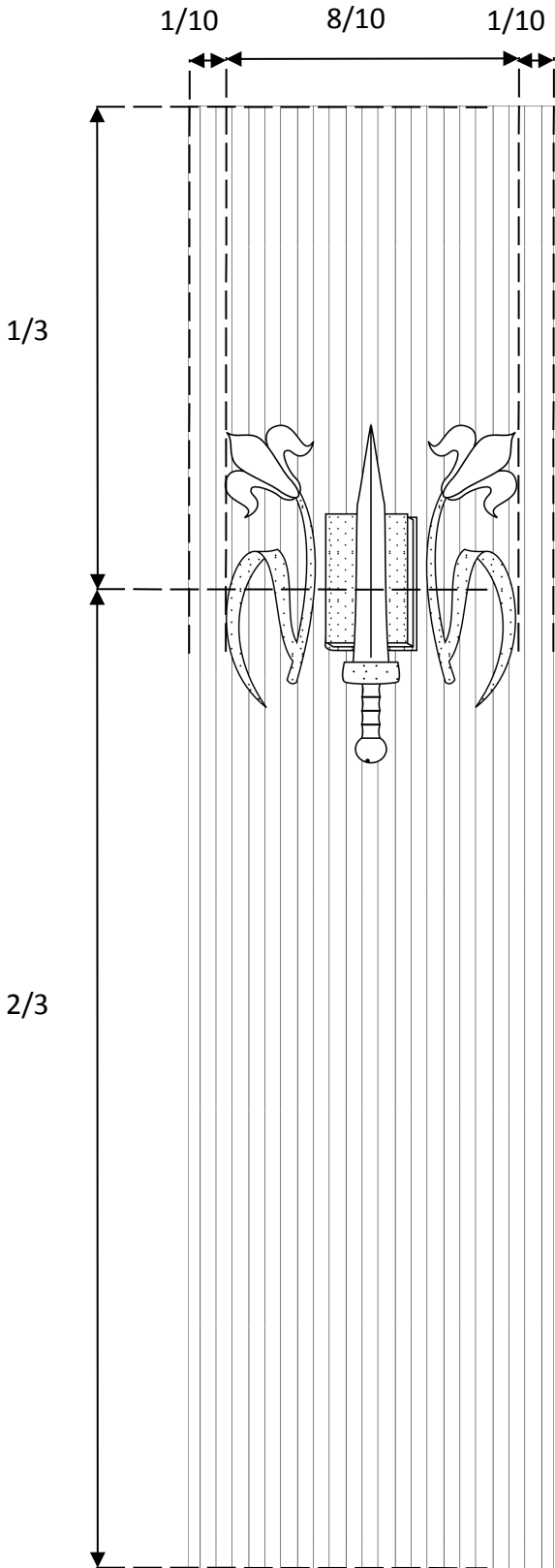

Czarny

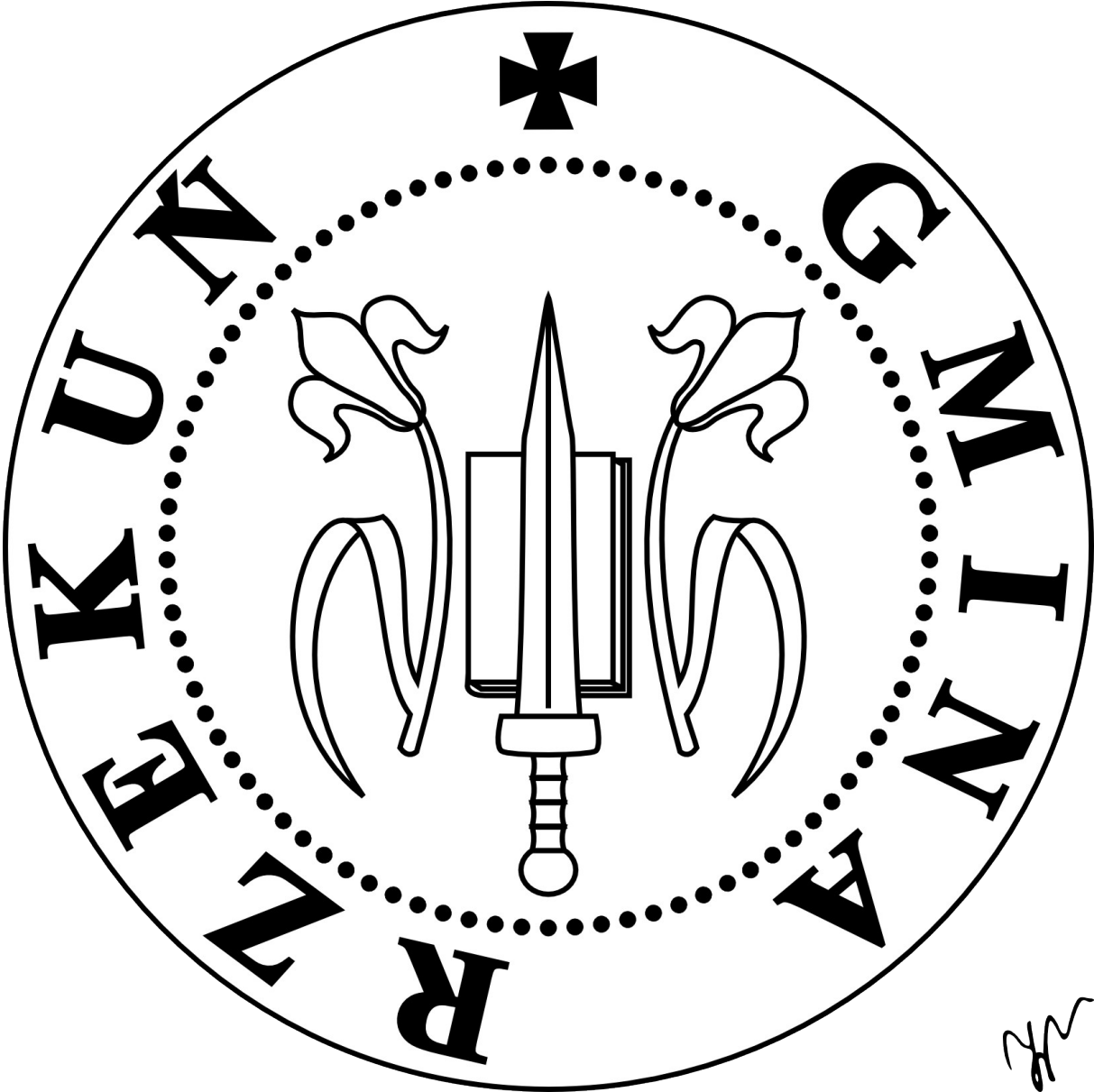
Załącznik 5: Monochromatyczny rysunek projektu flagi gminy Rzekuń z naniesionymi proporcjami

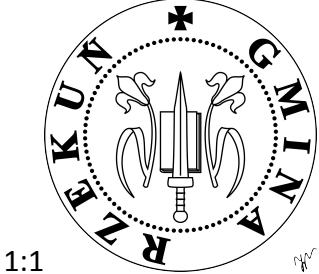
Załącznik 6: Monochromatyczny rysunek projektu banneru gminy Rzekuń z naniesionymi proporcjami

Załącznik 7: Rysunek projektu pieczęci gminy Rzekuń

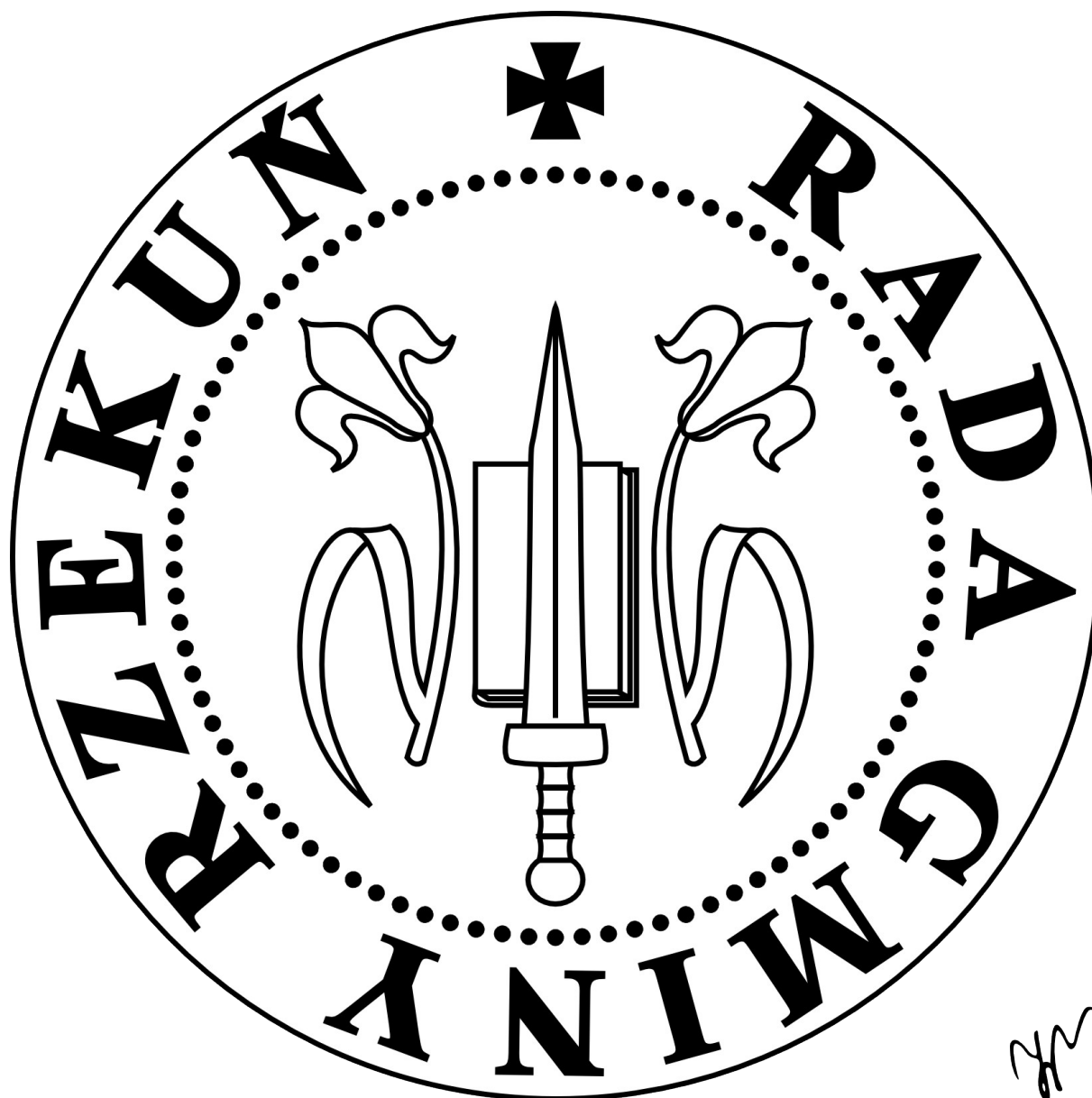

Ø 36 mm

1:1

Załącznik 8: Rysunek projektu pieczęci rady gminy Rzekuń

Handwritten signature

Ø 36 mm

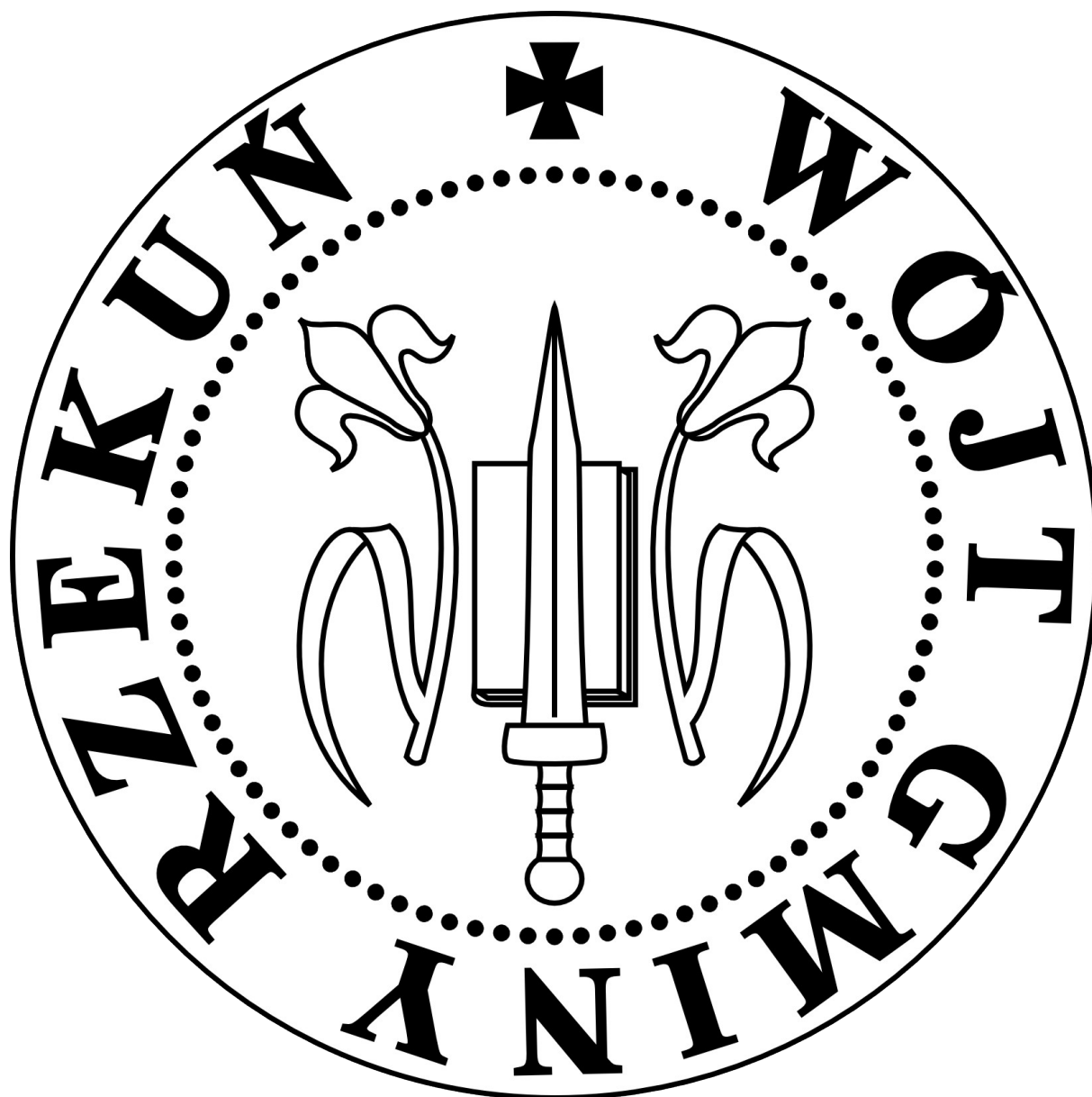

1:1

Handwritten signature

Załącznik 9: Rysunek projektu pieczęci wójta gminy Rzekuń

Ø 36 mm

1:1